

- /10/ LINE, M.B.: The design of information systems for human beings. = ASLIB Proceedings, 22.k. 7.sz. 1970. július. p.330.
- /11/ FAIRTHORNE, R.A.: Innovation resulting from research and development in the information field I. A researcher's view: the detection of innovation. = ASLIB Proceedings, 22.k. 11.sz. 1970. november. p.551.

Az informativitás problémájának néhány szempontja

Az informativitás problémájának néhány szempontja. /Nekotorúe aszpektü problemü informativnoszti./ - LEONOV, V.P. = Naucsno-Tehnicsezskaja Informacija, Szer.2. 1972. 3.sz. p.3-6.

A tudományos tájékoztatás szemantikai problémáival foglalkozó szakirodalomban mind időszerűbb lesz a dokumentumok /források/ minőségi jellegzetességeinek kutatása. E jellegzetességek között különleges helyet foglal el a dokumentumok informativitásának fogalma.

Az információ minősége azoknak a leglényegesebb vonásoknak az összességét jelenti, amelyek kifejezik az információ belső szerkezeti adottságait és tükrözik azt a képességét, hogy mennyiben őrzi meg jelentését a gyakorlati szükségletek kielégítését biztosító átvitel és átalakítás /feldolgozás/ során. Nyilvánvalóan az a legjobb minőség-

gü információ, amelynek tartalma leginkább megfelel felhasználásának. Az informativitás és a tudományos információ minősége közötti kapcsolatot létének tisztázása azonban még nem tárja fel az informativitás lényegét és viszonyát más jellegzetességekhez, például az információ értékéhez. Az informativitás fogalmának meghatározása számos nehézségbe ütközik: mindenekelőtt az okoz problémát, hogy az informativitás fogalma meghaladja az egyedi dolog kereteit és más fogalmakkal való kölcsönviszonyt tételez fel.

Az informativitás fogalmával közvetlenül vagy közvetve foglalkozó szerzők álláspontjának ismertetéséből az a következtetés vonható le, hogy az informativitás lényegét kétféleképpen közelítik meg: valamely dokumentum informativitasát azzal mérik, hogy mennyiben járul hozzá a tudomány teljes ismeretanyagának /a társadalom tezaurszának/ bővítéséhez, vagy azzal, hogy mennyiben szolgáltat új, illetve helyes információt a kifejtett kérdésről az adott olvasónak. A feladatot bonyolítja, hogy a társadalmi tezaursz nagyon elvont fogalom; ha pedig arra törekszünk, hogy az informativitást az egyes felhasználókhoz mérjük, akkor ez ellentmond a társadalmi tudat természetének, mivel az egyes esetekben megállapított informativitás egyáltalán nem jelenti a tudomány egésze szempontjából vett informativitást. A szemantikai információ elméletének kidolgozására olyan mértékeket kell találni, amelyek nem függenek az egyéni felhasználó állapotától, jellegétől.

A szerző álláspontja szerint az informativitás az adott jelrendszerben közölt vagy közvetített információ lényege, belső logikai tartalma. A tartalom fogalma ugyanis magában foglalja az információ valamennyi jellemzőjét és megítélése e jellemzők integrált értékelését is jelenti. Az információ tehát konkrét megjelenési formájában /mint dokumentum/ a tudomány által a környező valóságról megszerzett ismereteik meghatározott színvonalát tükrözi, és így lényege egyben informativitásának konkrét mértéke. Igaz, ebben a formájában a dokumentum informativitasát nehéz meghatározni, mivel tartalmának érzékelése szubjektív, más szóval az informativitás mértéke az információ átvételekor /felhasználásakor/ általában nem adekvátan jelenik meg. Ugyanakkor az információ minden egyes "vétele", felhasználása éppen azt jelenti, hogy a felhasználó /a társadalom/ tudatában megjelenik az információ objektív tartalmának /ez pedig az informativitás mértéke/ tükröződése. A felhasználó gyakorlati /termelő, kutató stb./ tevékenységére gyakorolt hatásában a szubjektív jellegű informativitás ismét társadalmilag objektívvé válik.

Az informativitás tehát viszonylagos jellegű: minél teljesebben és pontosabban fejti ki a dokumentum a közlés tartalmát, annál magasabb lesz e jellemzőjének minőségi értéke, viszont nem mindig lehetséges az objektív tartalom teljesen megfelelő /adekvát/ felfogása, érzékelése és továbbítása. Ezt két körülmény indokolja. Egyrészt ugyanazon szöveg felfogásánál és megértésénél a szerző és az olvasók között eltérés keletkezhet a "belső beszéd" és a nyelvi forma sajátosságai miatt. Másrészt a dokumentumokban rögzített információ feldolgozása során gyakran nem használjuk fel az összes lehetőségeket és eszközöket arra, hogy biztosítsuk logikai-szemantikai jellemzőinek érvényesülését és a tartalmának felfogását.

A másodlagos dokumentumok informativitásán az a minőségi jellegzetességük értendő, amely kifejezi, mennyire adekvátan reprodukálódhatnak benne az elsődleges dokumentum tartalmi és formai szerkezetének lényeges elemei. A formai szerkezethez tartoznak a dokumentum olyan elemei /jegyei/ is, amelyek - bár nem sorolhatók közvetlenül a tartalmi részhez - valamilyen mértékben kapcsolatosak a dokumentum informativitásával. Ilyenek a bibliográfiai leírások olyan elemei, mint a sorozat címe, annak a folyóiratnak a címe, amelyben a cikk megjelent, a közreadó intézmény neve, kronológiai adatok stb., amelyek különböző következtetésekre adnak alkalmat a színvonal, a rendeltetés, az újdonság stb. tekintetében. A másodlagos dokumentum informativitásának tartalmi elemei számos tényezőtől függenek. Ide tartozik: az elsődleges dokumentum tartalmi tükrözésének mélysége és pontossága; a jelrendszer felfoghatóságának foka a felhasználó szempontjából; az eredeti dokumentum átdolgozásának választott formája /címleírás, anotáció, referátum stb./; az anyag rendszerezésének a másodlagos dokumentumban elfogadott formája /betűrend, szakcsoportok, osztályozórendszer, mutatók/ és így tovább. Ebből az is következik, hogy az informativitás minőségi jellemzőjének értéke nem csupán a két dokumentum tartalmilag adekvát voltának mértékétől függ, hanem olyan tényezők meglétét is feltételezi, mint az újdonság és hozzáférhetőség. Az újdonság itt azt jelenti, hogy az adekvát másodlagos dokumentum nem az eredeti másolata, hanem mindenekelőtt a felhasználók számára valóban újnak tekinthető, korábban nem ismert tényeket és megállapításokat foglalja össze. A hozzáférhetőség tényezője azon jellegzetességek szemszögéből jellemzi a másodlagos információt, hogy mennyire teszi lehetővé a dokumentum szerkezetéből feltárt elemek felfogását és megértését. A másodlagos dokumentum informativitási együtthatója mint a két dokumentum viszonyának mutatója, az alábbi képlet szerint írható fel:

$$K_{inf} = \frac{N}{N_1} \cdot 100\%,$$

ahol : N - a másodlagos dokumentum tartalmi elemeinek mennyisége

N_1 - az elsődleges dokumentum tartalmi elemeinek mennyisége

Ezután azokkal a különféle módszerekkel foglalkozik, amelyeket különböző kutatók /szerzők/ alkalmaztak a másodlagos dokumentumok, illetve ezek céljaira felhasznált szöveg-elemek /referátumok, címek/ informativitásának mérésére és elemzésére. E szerzők néhány következtetését is értékeli, majd általános módszert /szempontokat/ ajánl a másodlagos dokumentumok informativitásának elemzésére.

Ennél is bonyolultabb kérdés az informativitás és az információk értékének összefüggése. E két fogalom - bár mindkettő az információ minőségi jellemzője - különböző szempontból jellemzi az információt.

Minél konkrétan fejezik ki az információ felhasználójának célját és minél teljesebben felel meg az információ /logikai-szemantikai szerkezete/ e céloknak, annál értékesebb, annál nagyobb a tár-

sadalmi hasznossága. Az információ értéke tehát úgy határozható meg, mint az információ és a felhasználó, valamint célja közötti kapcsolat. Az információ funkcióját meghatározó cél egyben az értékelés kritériuma is.

Az informativitás és az információérték tehát a tudományos információ különböző oldalaiként értelmezhető. Az előbbi az információ felfogásáról és megértéséről tanuskodik, annak objektív tartalmát illetően és a dokumentumokban rögzített információk jellemzője; a másik a szemantikus információ attribútuma, amely a felhasználó reagálásában nyilvánul meg, a céljának megfelelő információ átvételekor.

Haraszthy Ágnes

Terminológiai megjegyzés az informativitásról

A fentiekben referált cikk szerzője és mi magunk is abba a furcsa helyzetbe jutunk az informativitás fogalmának értelmét keresve, ami újabban egyáltalán nem is ritkaság szakmánk területén: a gyakorlat vagy legalábbis a gyakorlati szakirodalom valamilyen fogalom kifejezésére létrehoz egy új műszót, majd későbbi fázisban azt keresi, hogy ez a műszó valójában mit is jelent. Ez a furcsa helyzet azonban nem ment fel az alól, hogy hazai terminológiai munkánk keretében is megkíséreljük az állásfoglalást az informativitás egyre gyakrabban felbukkanó kifejezésével kapcsolatban, nevezetesen:

a/ megkíséreljük a fenti referátumot kiegészítve értelmezni az informativitás fogalmát és

b/ megvizsgáljuk, hogy ilyen formában vagy változottnak kell-e és egyáltalán be kell-e vezetni magyar szak kifejezéseink közé.

A fenti referátum elolvasásából annyi már mindenképpen nyilvánvaló, hogy a gyakorlati szaknyelv az informativitás fogalmát annak jelölésére vezette be, hogy valamely dokumentum milyen mértékig képes információk közvetítésére. Ez a gyakorlati szükséglet - természetesen - a másodlagos, szekunder, általában dokumentációs jellegű dokumentumok informativitásával kapcsolatban merült fel, amikor is azt vizsgálták, hogy pl. a referátumok vagy a permutált indexekben feldolgozott címek vagy bármely más dokumentációs feldolgozás mennyiben volt képes, illetve mennyiben képes továbbadni az eredeti dokumentum információ tartalmát.